

RUSŲ SIMBOLISTŲ RAŠYTOJŲ VIEŠNAGĖS VILNIUJE

XX a. pradžios Vilniaus kultūrinė visuomenė tapo kovos tarp tradicinių ir avangardinių srovių rusų literatūroje jei ne dalyvė, tai bent stebėtoja. Šią kovą vedė tiek vietiniai kultūros veikėjai, organizuodami paskaitas, pvz., apie V. Briusovą (1913 m. rugsėjis) ar F. Sologubą (1913 m. gruodis), tiek Sankt Peterburgo ir Maskvos literatai, kritikai, žurnalistai savo išvažiuojamosiose paskaitose. Literatūros vakarai ir paskaitos paprastai buvo rengiamos pasninko prieš Velykas ir Kalėdas metu, kai sumažėdavo kitų pramogų. Ne kartą Vilniuje pasirodė, tarkim, žinomas publicistas Valentinas Speranskij, tarp kitko, su referatu „Rusų literatūros madingos srovės“ 1912 m. sausį, ar populiarus lektorius Piotras Koganas: 1912 m. lapkritį jis skaitė pranešimą apie F. Nietzsche ir H. Ibseną, 1913 m. sausį temą tęsė dviejose paskaitose apie rusų modernizmo atsiradimą, paskatintą, jo manymu, Nietzsche's ir Ibseno įtakos, ir apie naujausius rusų literatūros pokyčius realizmo link. Koganas analizavo L. Andrejevo, K. Balmonto, A. Bloko, D. Merežkovskio, F. Sologubo, taip pat A. Kuprino ir kitų realistų kūrybą, įrodinėdamas tezę apie realizmo triumfą. Tų pačių metų pabaigoje Koganas skaitė paskaitą apie gyvenimo pergalę rusų literatūroje: mirties kultas, mistika, pesimizmas buvo įveikti Andrejevo ir Merežkovskio kūryboje; jis apžvelgė Maksimo Gorkio dramaturgiją, futuristų veiklą, Kuprino, S. Juškevičiaus, I. Šmeliovo, A. Tolstojaus kūrinius. Jaunas ir energingas kritikas Kornejus Čiukovskis 1912 m. balandį analizavo Andrejevo kūrybą, o 1913 m. rugsėjį paskaitoje „Gėdinga ir baisi mūsų dienų literatūra“ pasmerkė kubo- ir egofuturizmą.

Bet savo pažiūras Vilniuje propagavo ir naujo meno šalininkai. Įsidėmėtinas Nikolajaus Kulbino pasirodymas 1910 m. sausį. Į rusų kultūros istoriją jis įėjo kaip uolus avangardinio meno propaguotojas; tai nelabai derinosi su jo aukštu Karo medicinos akademijos privatdocento ir Generalinio štabo gydytojo statusu. Kulbinas skaitė paskaitą „Nauji keliai dailėje – žodis, muzika ir plastika“ literatūrinio-muzikinio vakaro metu. Vakara organizavo tapybos parodos rengėjai; paroda nesulaukė „beveik jokio vietinės visuomenės susidomėjimo“¹, kai „pamišęs daktaras“, kaip vadino Kulbiną Davidas Burliukas, turėjo atskleisti naujos krypties esmę. Prieš tai Kulbinas Sankt Peterburge įkūrė dailininkų grupę „Trikampis“ („Треугольник“), pasirodžiusią parodoje „Šiuolaikinės srovės dailėje“ (1908). Antra „Trikampio“ paroda buvo surengta Sankt Peterburge 1909 m., tad Vilniaus paroda „Impresionistai – Trikampis“ tapo trečia ir paskutine trumpame grupės gyvenime. Bendrą Vilniaus ir Sankt Peterburgo dailininkų parodą Vilniuje surengė Vilniaus dailės draugija; jos veikla ir paroda išsamiai nagrinėtos Laimos Laučkaitės-Surgailienės darbuose, todėl čia verta tik pažymėti, kad, skirtingai nuo kitų paskaitų, Kulbino pasirodymą lydėjo muzika ir poezija bei A. Böcklino, F. von

Stucko, St. Wyspiańskiego reprodukcijų demonstravimas. Tai atitiko paskaitos programą: pasiremdamas simbolistine meno samprata Kulbinas stengėsi suderinti mistinę filosofiją, medicinos žinias, naujausius tyrimus regėjimo, ypač spalvos suvokimo, psichologijos srityse ir pagrįsti betarpišką pradinį *impressio* kaip žodžio, muzikos ir spalvos bei plastinės formos junginį.

Tikėtina, kad Kulbino paskaita ir dienraščių publikacijos padarė tam tikrą įspūdį: paroda turėjo veikti iki 1910 m. sausio 15 d., bet po vakaro Bajorų klube dienraštis „Виленский вестник“ pranešė, kad dėl publikos susidomėjimo paroda bus pratęsta dar savaitei iki sausio 20 d.² Beje, po parodos uždarymo dienraščiai kandžiai pastebėjo „nekokį pasisekimą“: tik vienas iš apie 180 paveikslų parduotas, kitas – pavogtas³.

Po trejų metų Vilniuje kaip naujas meno skelbėjas pasirodė poetas, prozininkas, dramaturgas Fiodoras Sologubas. 1913 m. pavasarį jis, jo žmona rašytoja Anastasja Čebotarevskaja ir jaunas poetas Igoris Severianinas suplanavo gastrolinę kelionę per 39 miestus ir į Vilnių atvažiavo po vakaro Minske, paskui savo kelią nukreipė į Charkovą ir Jekaterinoslavą. Sologubo kūrybinė veikla buvo gerai žinoma Vilniaus publikai: vietinė spauda pateikdavo neigiamus Sankt Peterburgo kritikų atsiliepimus – rašytojas esąs pesimistas ir erotišką, taip pat buvo rašoma apie dekadentišką Sologubo ir jo aplinkos keistynes. 1912 m. rudenį Vilniuje pristatyta Sologubo pjesė „Gyvenimo įkaltai“ sukėlė ginčus ir buvo pašalinta iš miesto teatro repertuaro.

Dienraštis „Виленский курьер – Наша копейка“ anonsavo Sologubo vakarą prieš savaitę⁴, „Северо-западный голос“ ir „Виленский курьер – Наша копейка“ kovo 2–5 d. kiekviename numeryje skelbė reklaminę medžiagą – Sologubo paskaitos „Mūsų dienų menas“ anonsus ir tezes, Sologubo ir Čebotarevskajos nuotraukas, rašytojo biografiją, o „Вечерняя газета“ kovo 3 d. publikavo Sologubo apsakymą „Vainikuotoji“. Vakaro programoje numatyta, kad, be Sologubo paskaitos, Čebotarevskaja skaitys minėtą apsakymą, o Severianinas deklamuos savo ir Sologubo eiles. Vakaras įvyko 1913 m. kovo 5 d. ir sulaukė prieštarų atsiliepimų, tarp jų ir iškalbingo laikraščio „Северо-западный голос“ tylėjimo. „Вечерняя газета“ dviejuose numeriuose pateikė geranorišką Sologubo paskaitos atpasakojimą, bet Severianino pasirodymą įvertino kaip netinkamą: savo eilėraščius jis dainavo lyg senovės aedas, nors jo išvaizda, balsas, eilės mažai priminė aedą ir tik pralinksmino publiką po rimtos paskaitos⁵. Dienraščio „Виленский курьер – Наша копейка“ redaktorius Nikolajus Radinas taip pat atmetė savotišką Severianino manierą eiles ne tiek skaityti, kiek dainuoti. Be to, jam buvo nepriimtinos Sologubo paskaitoje pareikštos „naujo meno“ pretenzijos būti „ir vieninteliu, ir visuotiniu“. Pasak žurnalisto, reikėtų „kažką palikti ir atgyvenusiems senukams – Šekspyriui, Tolstojui, Puškinui“. Visas vakaras pavadintas šlykščiu, nes jo talentingi dalyviai pasirodė juokdariais, paaukojusiais talentą tam, kad originalumu ir kvailystėmis palinksmintų žiūrovus⁶.

Dienraštis „Виленский вестник“ tradiciškai buvo oficiozas, modernistinius ieškojimus smerkė ir Sologubo paskaitos dieną perspausdino Sankt Peterburgo laikraščio „Новое время“ atsiliepiamą apie tą pačią paskaitą, skaitytą sostinėje, tuo nuteikdamas savo skaitytojus. Sologubas kritikuotas už painų ir beprasmišką žaidimą žodžiais, palygintas su nuogu Anderseno karaliumi⁷. Po paskaitos „Виленский вестник“ neigiamai apibūdino Sologubo paskaitą kaip „prabangų žodžių apdarą, uždengiantį jų turinį“. Straipsnio autorius Fedotas Kudrinskis, pasirašęs įprastiniu slapyvardžiu Bogdanas Stepanecas, reziumavo: „Viskas, kas Sologubo paskaitoje teisinga, yra sena kaip pasaulis, o kas nauja, tas mažai pagrįsta, kad nepasakytum daugiau“. Paskaitos literatūrinės iliustracijos paliko „liūdną išpūdį“: Čebotarevskaja skaitė „nuobodžią novelę iškilmingu laidotuvių tonu“, o Severianino skaitymas – tai ne deklamacija, bet prastas, nedailus rėkavimas⁸. Beje, Kudrinskis po metų parengė viešą paskaitą apie naujausias sroves rusų literatūroje (dekadentizmas, simbolizmas, futurizmas), kurią perskaitė 1914 m. kovo 25 d.

Kontroversiškas Sologubo, Čebotarevskajos ir Severianino vakaras iš visu 1913 m. literatūrinių vakarų turėjo didžiausią rezonansą, bet tik rusakalbėje spaudoje. Vietinė rusų spauda („Северо-западный голос“, „Вечерняя газета“) ir vėliau aptardavo Sologubo kūrinis naujausių leidinių apžvalgose ar trumpai pranešdavo apie juos, o „Виленский курьер – Наша копейка“ 1914 m. perspausdino iš Sankt Peterburgo „Биржевые ведомости“ naują Sologubo apsakymą⁹.

Tais pačiais 1913 m. Vilniuje viešėjo Georgijus Čiulkovas, vienas iš artimiausių Aleksandro Bloko palydovų, antraeilis beletristas ir poetas, veiklus literatūrinio gyvenimo organizatorius, anot M. Dobužinskio, „pašėlęs entuziastas“¹⁰. XX a. pirmo dešimtmečio antroje pusėje Čiulkovas pagarsėjo kaip „mistinio anarchizmo“ propaguotojas, antrame dešimtmetyje siekė suburti simbolistų literatūrinės jėgos ir pagrįsti simbolizmą kaip vientisą religinę filosofinę ir estetinę pasaulėžiūrą. Vilniuje jo paskaita „Apie gyvenimo prasmę ir mirties paslaptį“, įvykusi 1913 m. kovo 19 d., sėkmės neturėjo¹¹. Vis dėlto „Вечерняя газета“ išspausdino pokalbį su Čiulkovu¹² ir išsamią ataskaitą apie paskaitą¹³.

Po metų Čiulkovas vėl atvažiavo į Vilnių skaityti paskaitos apie simbolizmą ir naujas sroves rusų poezijoje. Literatas bandė atskirti simbolizmą kaip mistinės patirties atskleidimą, egzistavusį nuo kultūros užgimimo, ir simbolizmą kaip chronologiškai ribotą meno kryptį. Pseudosimbolistai nukrypę į klaidingą, subjektyvią kūrybą, o madingos srovės – akmeizmas, futurizmas, egofuturizmas mažai skiriasi viena nuo kitos, kartoja dekadentus ir siekia „gyvenimo mechanizacijos“. Pirmą kartą Čiulkovas skaitė šį pranešimą Sankt Peterburge 1914 m. sausio 16 d., sutrumpintą variantą pakartoto vasario 26 d., o Vilniuje pristatė kovo 7 d. Anonšas dienraštyje „Виленский курьер – Наша копейка“ pabrėžė, kad Sankt Peterburge kelis kartus skaityta paskaita turėjo pasisekimą ir sukėlė įdomus debatus, nors Bloko atsiliepiamas buvo kritiškas¹⁴. Vilniuje ir šį kartą Čiulkovo paskaita sėkmės nepatyrė.

1913 m. į Vilnių atvažiavo dailininkas ir poetas Maksimilianas Vološinas. Jis jau buvo žinomas tarp simbolistų, išleido eilėraščių rinkinį (1910), atkreipė dėmesį kaip dailės kritikas ir apžvalgininkas. Viešame dispuete Maskvoje 1913 m. vasario mėn. Vološinas kartu su Čiulkovu ir Davidu Burliuku pasmerkė natūralistinius bruožus Iljos Repino tapyboje. Prieš Vološiną sukilo laikraščių kampanija, opinija buvo Repino pusėje, o Vološinas negalėjo pasiteisinti, nes jo straipsniams redakcijos užsidarė. Vienintelė išeitis buvo išdėstyti savo nuomonę brošiūroje „Apie Repiną“ ir paskaitose „Žiaurumas gyvenime ir siaubai dailėje“ Smolenske (1913 m. kovo 21 d.), Vitebske (1913 m. kovo 22 d.), Vilniuje (1913 m. kovo 23 d.). Po Vološino, pakviestas Vilniaus dailės draugijos, paskaitą „Ritmas scenoje“ 1913 m. kovo 27 d. skaitė žinomas teatro veikėjas kunigaikštis Sergejus Volkonskis. Skirtingai nuo minėtų renginių, apie kuriuos lenkų ir lietuvių spauda paprastai nerašė (išimtis – Kulbino paskaita), Volkonskio paskaita buvo anonsuota dienraštyje „Kurjer krajowy“¹⁵.

Išimtis buvo ir Konstantino Balmonto pasirodymas 1914 m. Vilniuje, apie kurį rašė „Viltis“: pažymėjo triukšmingas ovacijas, perpildytą salę ir lietuvių kalbos pavyzdžius, panaudotus poeto žodžio muzikos iliustracijai¹⁶. Populiaraus poeto viešnage turėjo plačiausią atgarsį. Jo paskaita buvo anonsuota dienraščio „Виленский курьер – Наша копейка“ prieš mėnesį¹⁷, „Северо-западный голос“ skyriuje „Виленские новости“ reklamavo Balmonto paskaitą kaip „vieną įdomiausių sezono paskaitų“, pabrėžė jos sėkmę Sankt Peterburge, pacitavo entuziastiškus dienraščių „День“ ir „Речь“ atsiliepimus¹⁸. Identišką straipsnelį netrukus išspausdino „Виленский курьер – Наша копейка“¹⁹. Į Vilnių Balmontas atvažiavo kovo 18 d. ir tą pačią dieną „Северо-западный голос“ paskelbė jo paskaitos programą. Kovo 19 d. įvyko poeto paskaita Geležinkelio ratelio salėje. Kitą dieną „Северо-западный голос“ ir „Виленский курьер – Наша копейка“ išspausdino pokalbius su Balmontu, įdomius jo pažiūromis į simbolizmą, futurizmą, praeities (Puškin, Gogol, Turgenev, Tiutčev, Fet, Dostojevskij, Tolstoj) ir dabarties (Achmatova, Sologub, Remizov, Ivanov, Gorkij, Blok, Zaicev, Baltrušaitis, Gorodeckij) rašytojus. Anot šių publikacijų, Balmontas susidomėjo miesto apylinkėmis, jo kultūrinio gyvenimu ir ypač VII lietuvių dailininkų paroda²⁰. Tie patys dienraščiai išspausdino išsamias ir geranoriškas ataskaitas apie Balmonto vakarą²¹; o „Виленский курьер – Наша копейка“ – poeto aforizmus²². Tik „Виленский вестник“ netiesiogiai išreiškė neigiamą požiūrį į poetą: paskaitos dieną paskelbė straipsnį „Grožis ir gražumas“, nukreiptą prieš naująją poeziją, kuri apibūdinta kaip „vinjetinė“ – graži, bet tuščių vinjetų mišinys.

Skirtingi tų pačių renginių vertinimai įvairiuose laikraščiuose atspindi Vilniaus visuomenės estetinių orientacijų nevienodumą. Lenkų ar lietuvių spauda tik retkarčiais spausdino rusų rašytojų vakarų anonsus arba atsiliepimus apie juos, tad galima teigti, kad šie vakarai buvo skirti rusakalbei auditorijai ir darė poveikį pirmiausia jai. Simbolistų ir jų oponentų paskaitos prisidėjo prie publikos estetinių vertybių formavimo, supažindino vilniečius su literatūrinio proceso peripetijomis ir jo tiesioginiais dalyviais.

- ¹ И. З. Лекция прив.-доц. Н. И. Кульбина, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1910 01 13.
- ² *Виленский вестник*, 1910 01 13; plg, *Viltis*, 1910 01 17.
- ³ Žt.: *Viltis*, 1910 01 20; *Lietuvos žinios*, 1910 01 23.
- ⁴ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1913 02 26.
- ⁵ Ж., Искусство наших дней“. Лекция Ф. К. Соллогуба [sic!], *Вечерняя газета*, 1913 03 07, 1913 03 08.
- ⁶ Н. Р. [Н. И. Радин], За день, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1913 03 07.
- ⁷ К сегодняшней лекции Ф. К. Сологуба, *Виленский вестник*, 1913 03 05.
- ⁸ Богдан Степанец [Ф. А. Кудринский], Искусство наших дней (Лекция Ф. Соллогуба) [sic!], *Виленский вестник*, 1913 03 07.
- ⁹ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 10 14.
- ¹⁰ М. В. Добужинский, *Воспоминания*, издание подг. Г. И. Чугунов, Москва, 1987, с. 273.
- ¹¹ *Северо-западный голос*, 1913 03 22.
- ¹² *Вечерняя газета*, 1913 03 20.
- ¹³ Д., Лекция Чулкова. О смысле жизни и о тайне смерти, *Вечерняя газета*, 1913 03 21.
- ¹⁴ Переписка Г. И. Чулкова с Блоком, вступит. ст., публикация и комментарии А. В. Лаврова, *Литературное наследство*, т. 92, кн. 4: Александр Блок. Новые материалы и исследования, Москва, 1987, с. 417–419.
- ¹⁵ *Kurjer krajoŭu*, 1913 03 09, 1913 03 23.
- ¹⁶ *Viltis*, 1914 03 21.
- ¹⁷ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 02 19.
- ¹⁸ Лекция К. Д. Бальмонта, *Северо-западный голос*, 1914 03 08.
- ¹⁹ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 10.
- ²⁰ Г-н., Беседа с К. Д. Бальмонтом о современных течениях и настроениях в русской литературе, *Северо-западный голос*, 1914 03 20; К-ъ., Беседа с К. Д. Бальмонтом, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 20.
- ²¹ Г-н., Поэзия как волшебство“, *Северо-западный голос*, 1914 03 21; Г-н., Поэзия как волшебство“ (Лекция К. Д. Бальмонта), *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 21.
- ²² К-ъ, Из афоризмов Бальмонта, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 21.

WIZYTY ROSYJSKICH PISARZY SYMBOLISTÓW W WILNIE

Na początku XX wieku społeczność kulturalna Wilna jeśli nie uczestniczyła, to przynajmniej była świadkiem walki rozgrywającej się pomiędzy tradycyjnymi a awangardowymi prądami w literaturze rosyjskiej. Walkę tę prowadzili zarówno miejscowi działacze kultury, poprzez przygotowywanie prelekcji, np. o Waleriju Briusowie (wrzesień 1913) czy o Fiodore Sołogubie (grudzień 1913), jak i literaci, krytycy i dziennikarze z Petersburga i Moskwy podczas swoich występów gościnnych. Na ogół wieczory literackie i prelekcje organizowane były w okresie adwentu przed Bożym Narodzeniem i przed Wielkanocą, kiedy mniej było innych rozrywek. Niejednokrotnie np. pojawiał się w Wilnie znany publicysta Walentin Spieranskij, m.in. z referatem „Modne tendencje w literaturze rosyjskiej” w styczniu 1912 roku, czy popularny mówca Piotr Kogan: w listopadzie 1912 roku miał on prelekcję o Friedrichu Nietzsche’ m i Henriku Ibsenie, a w styczniu 1913 roku kontynuował temat wygłaszając dwa odczyty o narodzeniu rosyjskiego modernizmu, uwarunkowanego, jego zdaniem, twórczością Nietzsche’ go i Ibsena, a także o przełomie w najnowszej literaturze rosyjskiej na korzyść realizmu. Dowodząc tezy o triumfie realizmu, Kogan analizował twórczość Leonida Andriejewa, Konstantina Balmonta, Aleksandra Błoka, Dmitirija Miereżkowskiego, Sołoguba oraz Aleksandra Kuprina i innych realistów. W końcu tegoż roku Kogan miał wykład o zwycięstwie życia w literaturze rosyjskiej, czego oznaką było przezwyciężenie kultu śmierci, mistyki i pesymizmu w twórczości Andriejewa i Mierieżkowskiego; zahaczył też o dramaturgię Maksima Gorkiego, działalność futurystów, utwory Kuprina, S. Juszkiewicza, Iwana Szmielowa i Aleksieja Tołstoja. Młody i energiczny krytyk Korniej Czukowskij w kwietniu 1912 roku analizował twórczość Andriejewa, a w prelekcji „Dzisiejsza nasza haniebna i straszliwa literatura” we wrześniu 1913 roku potępił kubo- i egofuturyzmy.

Z drugiej strony swe poglądy propagowali także stronnicy nowej sztuki. Godny uwagi jest występ Nikołaja Kulbina w styczniu 1910 roku. W historii kultury rosyjskiej Kulbin znany jest jako staranny propagator sztuki awangardowej, co niezbyt licowało z jego wysokim statusem docenta Wojskowej Akademii Medycznej i lekarza Sztabu Generalnego. W Wilnie Kulbin wygłosił odczyt „Nowe drogi w sztuce – słowo, muzyka i plastyka” podczas wieczoru literacko-muzycznego. Wieczór ten przygotowali organizatorzy wystawy malarstwa impresjonistycznego; wystawa nie doczekała się „prawie żadnego zainteresowania ze strony miejscowej społeczności”¹, i „obłąkany doktor” – jak nazywał Kulbina D. Burliuk – powinien był tłumaczyć, na czym polega istota nowego kierunku i przekonywać do niego wilnian. Nieco wcześniej Kulbin stworzył w Petersburgu grupę artystyczną „Trójkąt” („Треугольник”), która wzięła udział w wystawie „Współczesne prądy artystyczne” (1908). Druga wystawa „Trójkąta” zorganizowana była w Petersburgu w 1909 roku, toteż wileńska wystawa

„Impresjoniści – Trójkąt” była trzecią i zarazem ostatnią wystawą tej grupy. Wspólną wystawę wileńskich i petersburskich artystów zorganizowało w Wilnie Wileńskie Towarzystwo Artystyczne; obszerną analizę jego działalności i opis wystawy znaleźć można w pracach Laimy Laučkaitė, dlatego w tym miejscu warto jedynie zaznaczyć, że w odróżnieniu od innych wykładów, występowi Kulbina towarzyszyła muzyka i recytacja poezji, a także pokaz reprodukcji obrazów Arnolda Böcklina, Franza von Stucka, Stanisława Wyspiańskiego. Odpowiadało to programowi odczytu: opierając się na pojęciu natury sztuki symbolizmu, Kulbin starał się pogodzić filozofię mistyczną, wiedzę medyczną, najnowsze wyniki badań wzroku, szczególnie w kwestii postrzegania kolorów, badania w dziedzinie psychologii oraz uzasadnić bezpośrednie podstawowe *impressio* jako połączenie słowa, muzyki, barwy i formy plastycznej.

Odczyt Kulbina i publikacje prasowe o nim prawdopodobnie odniosły pewne skutki: wystawa na początku miała trwać do 15 stycznia 1910 roku, lecz wkrótce po wieczorze w Klubie Szlacheckim dziennik „Виленский вестник” informował, że z powodu zainteresowania publiczności wystawa będzie czynna jeszcze przez tydzień². Zresztą po zamknięciu wystawy dzienniki z przekąsem zauważyły „nijakie powodzenie”: sprzedany został jeden tylko z ok. 180 obrazów, jeszcze jeden – został skradziony³.

Minęły trzy lata i w roli orędownika nowej sztuki pojawił się w Wilnie poeta, prozaik, dramaturg Fiodor Sologub. Wiosną 1913 roku, razem z żoną pisarką Anastiją Czebotariewską i młodym wówczas poetą Igorem Siewierianinem, zaplanował on podróż po 39 miastach, do Wilna przybył po wieczorze w Mińsku, następnie zaś udał się w kierunku Charkowa i Jekaterynosławia. Działalność twórcza Sologuba wileńskiej publiczności była dobrze znana: miejscowa prasa przekazywała negatywne opinie krytyków z Petersburga, którzy oskarżali pisarza o pesymizm i erotyzm, pisano też o dekadencjach dziwactwach Sologuba i jego otoczenia. Wystawiona w Wilnie jesienią 1912 roku sztuka Sologuba „Zakładnicy życia” wywołała spory i była zdjęta z repertuaru miejskiego teatru.

Dziennik „Виленский курьер – Наша копейка” anonsował wieczór Sologuba tydzień przed imprezą⁴. W „Северо-западный голос” i „Виленский курьер – Наша копейка” zamieszczano materiały reklamowe – anonse i tezy wykładu Sologuba „Dzisiejsza sztuka”, zdjęcia Sologuba i Czebotariewskiej, życiorys pisarza. „Вечерняя газета” 3 marca opublikowała opowiadanie „Uwieńczona”: program wieczoru zakładał, że poza odczytem Sologuba będą prezentowane jego wiersze w interpretacji Igora Siewierianina, ww. opowiadanie w wykonaniu Czebotariewskiej oraz wiersze Siewierianina w interpretacji autora. Wieczór odbył się 5 marca, oceniany był niejednoznacznie, a np. gazeta „Северо-западный голос” imprezę wymownie przemilczała. „Вечерняя газета” w dwóch swoich numerach zamieściła życzliwe sprawozdanie z wykładu Sologuba, lecz występ Igora Siewierianina oceniła jako niestosowny: swoje wiersze wyśpiewywał jak starodawne aedy, mimo że jego wygląd, głos, same wiersze niezbyt przypominały aedy i tylko rozweseliły publicz-

ność po poważnej prelekcji⁵. Także w dzienniku „Виленский курьер – Наша копейка” jego redaktor Nikołaj Radin skrytykował swoistą manierę nie tyle recytacji, co śpiewu Siewierianina. Ponadto nie do przyjęcia były, jego zdaniem, wyrażone w wykładzie Sologuba pretensje „nowej sztuki” do bycia „jedyną i powszechną”. Wg dziennikarza, należałoby „zostawić coś i starszkom z przeszłości – Szekspirowi, Tołstojowi, Puszkiniowi”. Cały wieczór nazwany był wstrętnym, ponieważ jego utalentowani uczestnicy zachowali się jak błazny, rozmieniając swój talent na oryginalność i głupstwa, żeby rozweselić publiczność⁶.

Tradycyjnie grający rolę organu oficjalnego dziennik „Виленский вестник” potępiał eksperymenty modernistyczne i w dniu wykładu Sologuba zamieścił na swoich łamach przedruk z petersburskiej gazety „Новое время” – recenzję na ten sam wykład w stolicy: krytykowany za zawiłą i bezsensowną grę słowami pisarz był porównywany tam do nagiego króla Andersena⁷. Po wykładzie „Виленский вестник” zamieścił negatywną opinię o odczycie jako o „przepysznym stroju ze słów, przesłaniającym ich treść”. Autor artykułu Fiedot Kudrinskij, podpisujący się swoim stałym pseudonimem Bogdan Stiepaniec, podsumowywał: „Wszystko, co jest w wykładzie Sologuba słuszne, jest stare jak świat, a o co jest nowe, jest co najmniej mało uzasadnione”. Towarzyszące wykładowi ilustracje literackie pozostawiły „smutne wrażenie”: Czebotariewskaja czytała „nudną nowelę uroczystym pogrzebowym tonem”, a występ Siewierianina to nie deklamacja, lecz zwyczajny brzydki wrzask⁸. Kudrinskij zresztą po roku przygotował odczyt publiczny o najnowszych kierunkach w literaturze rosyjskiej (dekadentyzm, symbolizm, futurizm), który odbył się 25 mara 1914 roku.

Ze wszystkich wieczorów literackich 1913 roku kontrowersyjny wieczór Sologuba, Czebotariewskiej i Siewierianina wzbudził największy rezonans, lecz tylko w prasie rosyjskojęzycznej. Również później miejscowa rosyjska prasa („Северо-западный голос”, „Вечерняя газета”) omawiała utwory Sologuba w przeglądach nowości wydawniczych lub krótko o nich informowała, a „Виленский курьер – Наша копейка” w 1914 roku przedrukował za petersburską gazetą „Биржевые ведомости” nowe opowiadanie Sologuba⁹.

W tymże 1913 roku w Wilnie gościł np. Gieorgij Cziulkow, jeden z najbliższych towarzyszy Aleksandra Błoka, drugorzędny literat, lecz aktywny organizator życia literackiego, „szalony entuzjasta” wg Mstisława Dobużyńskiego¹⁰. W drugiej połowie pierwszego dziesięciolecia XX w. Cziulkow zasłynął jako propagator „mystycznego anarchizmu”, zaś w drugim dziesięcioleciu dążył do zjednoczenia sił literatów-symbolistów i uzasadnienia symbolizmu jako jednolitego religijnego, filozoficznego i estetycznego światopoglądu. W Wilnie jego odczyt „O sensie życia i tajemnicy śmierci” 19 marca 1913 roku nie odniósł sukcesu¹¹. Jednakże 20 marca „Вечерняя газета” zamieściła rozmowę z Cziulkowem¹², a 21 marca – obszerną relację z wykładu¹³.

Rok później Cziulkow ponownie przyjechał do Wilna z wykładem o symbolizmie i nowych prądach w rosyjskiej poezji. Literat próbował oddzielić symbolizm

jako wyraz doświadczenia mistycznego, istniejącego, zdaniem Cziulkowa, od narodzenia kultury, od symbolizmu jako chronologicznie ograniczonego kierunku w sztuce. Pseudosymboliści zbaczają w błędną subiektywną twórczość, a modny akmeizm, futuryzm, egofuturyzm mało się między sobą różnią, naśladują w istocie dekadentów i dążą do „mechanizacji życia”. Po raz pierwszy Cziulkow miał ten swój wykład w Petersburgu 16 stycznia 1914 roku, skrócony wariant wykładu powtórzył 26 lutego, a w Wilnie – 7 marca. W zamieszczonym w dzienniku „Виленский курьер – Наша копейка” anonsie podano, że w Petersburgu odczyt był wygłoszony czterokrotnie, że jakoby cieszył się tam powodzeniem (choć znana jest np. krytyczna opinia A. Błoka¹⁴) i wywołał ciekawe dyskusje. Jednak w Wilnie i tym razem odczyt Cziulkowa sukcesu nie osiągnął.

W 1913 roku do Wilna przyjechał malarz i poeta Maksimilian Wołoszin. Stał się on już widoczną figurą w kręgu symbolistów, wydał zbiorek wierszy (1910), zwrócił na siebie uwagę krytycznymi artykułami na temat sztuki i sprawozdania. W dyskusji publicznej, jaka miała miejsce w Moskwie w lutym 1913 roku, Wołoszin, razem z G. Cziulkowem i D. Burlukiem, potępił cechy naturalistyczne w malarstwie Ilji Repina. W gazetach rozpętała się kampania przeciwko Wołoszinowi, opinia społeczna była po stronie Repina, a Wołoszin nie mógł się bronić, ponieważ redakcje przestały zamieszczać jego artykuły. Jedyным wyjściem było zaprezentowanie swoich racji w broszurze „O Repinie” i w wykładzie „Okrucieństwo w życiu i groza w sztuce”, jaki miał miejsce w Smoleńsku (21 marca), Witebsku (22 marca) i Wilnie (23 marca). Po Wołoszinie, na zaproszenie Wileńskiego Towarzystwa Artystycznego, odczyt „Rytm sceniczny” wygłosił znany działacz teatralny książę Siergiej Wołkonskij. W przeciwieństwie do innych wymienionych imprez, o których prasa polska i litewska na ogół nie pisała (wyjątek – wykład N. Kułbina), prelekcja Wołkonskiego była przynajmniej anonsowana w dzienniku „Kurjer krajowy”¹⁵.

Wyjątek stanowiłby także występ w 1914 roku K. Balmonta, o którym pisała gazeta „Viltis”, zwracając uwagę na wywołaną przez wypełnioną salę burzliwą owację i na przykłady języka litewskiego, wykorzystane przez poetę dla ilustracji muzyczności słowa¹⁶. Wizyta popularnego poety bez wątpienia miała największy rezonans. Jego wykład był anonsowany w dzienniku „Виленский курьер – Наша копейка” z miesięcznym wyprzedzeniem¹⁷, „Северо-западный голос” 19 lutego w rubryce „Wiadomości wileńskie” reklamował wykład Balmonta jako „jeden z najciekawszych w sezonie”, zwracał uwagę na jego sukces w Petersburgu, co miały potwierdzać także cytowane entuzjastyczne opinie z gazet „День” i Речь¹⁸. Identyczny artykułik wkrótce wydrukował „Виленский курьер – Наша копейка”¹⁹. Balmont przyjechał do Wilna 18 marca. Tego samego dnia „Северо-западный голос” ogłosił program jego wykładu, który odbył się 19 marca w sali Kółka Kolejarzy, a następnego dnia „Северо-западный голос” i „Виленский курьер – Наша копейка” opublikowały rozmowy z Balmontem, jego opinie o symbolizmie, futuryzmie, o pisarzach dawnych (Aleksandr Puszkina, Nikołaj Gogol, Iwan Turgieniew, Fiodor Tiutczew, Afanasij

Fiet, Fiodor Dostojewskij, Aleksej Tołstoj) i współczesnych (Ana Achmatowa, Fiodor Sołogub, Wiaczesław Iwanow, Maksim Gorkij, Aleksandr Błok, Boris Zajcew, Jurgis Baltrušaitis, Sergiej Gorodieckij). Z tych publikacji wynika, że Balmonta zainteresowały okolice Wilna, życie kulturalne miasta, szczególnie VII Wystawa Artystów Litewskich²⁰. Te same dzienniki 21 marca zamieściły obszernie i życzliwe sprawozdania z wieczoru z udziałem Balmonta²¹; poza tym „Виленский курьер – Наша копейка” wydrukował aforyzmy poety²². Natomiast „Виленский вестник” wizyty Balmonta w ogóle nie naświetlił, co więcej, dziennik pośrednio wyraził negatywny stosunek do poety, zamieszczając w dniu jego wykładu skierowany przeciwko nowej poezji artykuł „Piękno i piękność” z mottem z wiersza Balmonta; poezja współczesna charakteryzuje się tam jako „winietowata”, mieszanka ładnych, ale pustych winiet.

Różne oceny tych samych imprez w rozmaitych gazetach odzwierciedlają niejednorodność orientacji estetycznych społeczności Wilna. Prasa polska i litewska z rzadka tylko zamieszczała anonse lub recenzje ze spotkań z rosyjskimi pisarzami, toteż można twierdzić, że spotkania te przeznaczone były dla publiczności rosyjskojęzycznej i miały wpływ właśnie tę publiczność. Odczyty symbolistów i ich oponentów wspomagały formowanie u audytorium systemu wartości estetycznych, zapoznawały wilnian z perypetiami procesu literackiego i z jego bezpośrednimi uczestnikami.

Тłумачыў *Tadeusz Tomaszewski*

¹ И. З., Лекция прив. - доц. Н. И. Кульбина, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1910 01 13.

² *Виленский вестник*, 1910 01 13; oraz *Viltis*, 1910 01 17.

³ *Viltis*, 1910 01 20; *Lietuvos žinios*, 1910 01 23.

⁴ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1913 02 26.

⁵ Ж., „Искусство наших дней”. Лекция Ф. К. Соллогуба [sic!], *Вечерняя газета*, 1913 03 07, 1913 03 08.

⁶ Н. Р. [Н. И. Радин], За день, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1913 03 07.

⁷ К сегодняшней лекции Ф. К. Соллогуба, *Виленский вестник*, 1913 03 05.

⁸ Богдан Степанец [Ф. А. Кудринский], Искусство наших дней (Лекция Ф. Соллогуба) [sic!], *Виленский вестник*, 1913 03 07.

⁹ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 10 14.

¹⁰ М. В. Добужинский, *Воспоминания*, издание подг. Г. И. Чугунов, Москва, 1987, с. 273.

¹¹ *Северо-западный голос*, 1913 03 22.

¹² *Вечерняя газета*, 1913 03 20.

¹³ Д., Лекция Чулкова „О смысле жизни и о тайне смерти”, *Вечерняя газета*, 1913 03 21.

¹⁴ Переписка Г. И. Чулкова с Блоком, вступ. ст., публикация и комментарии А. В. Лаврова, *Литературное наследство*, т. 92, кн. 4; Александр Блок. *Новые материалы и исследования*, Москва, 1987, с. 417–419.

¹⁵ *Kurjer krajowy*, 1913 03 09, 1913 03 23.

¹⁶ *Viltis*, 1914 03 21.

¹⁷ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 02 19.

¹⁸ Лекция К. Д. Бальмонта, *Северо-западный голос*, 1914 03 08.

¹⁹ *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 10.

²⁰ Г-н., Беседа с К. Д. Бальмонтом о современных течениях и настроениях в русской литературе, *Северо-западный голос*, 1914 03 20; К-ъ., Беседа с К. Д. Бальмонтом, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 20.

²¹ Г-н., Поэзия как волшебство”, *Северо-западный голос*, 1914 03 21; Г-н., Поэзия как волшебство” (Лекция К. Д. Бальмонта, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 21.

²² К-ъ., Из афоризмов Бальмонта, *Виленский курьер – Наша копейка*, 1914 03 21.